

Už o den dříve se ozval Čs. rozhlas s výmluvou zcela jinou. Večer 11. března (tedy v době, kdy "Rudé právo" již tisklo verzi o "svobodě tisku" – režie jaksi neklapla!) obvinil "buržoazní novináře", že zneužívají "dokonce jakoukoli tiskovou chybu nebo přehnutí" k tomu, aby ihned "naprosto nesprávně" spekulovali o návratu padesátých let v Československu...

Tak co to tedy bylo – tisková chyba, přehnutí nebo projev svobody tisku? A dále: kdo se tu přepsal, překlil či *svobodně* projevil?

Navrhuji odpověď: někdo, kdo se cítí – nebo dokonce je – tak mocný, že může do tisku umístit i tvrzení, které sice – jak bylo "Rudé právo" nuceno přiznat – "je v rozporu s platnými usneseními", ale přesně odpovídá závěrům vnuceným čs. komunistické straně v raných 50. letech stalinovsko-berijovským vedením. Odpovídá i stanovisku nejzlostnějších stalinistů ve stranickém i státním vedení a aparátě, kteří nikdy nepřestali věřit ve správnost teroristických rozsudků 50. let; odpovídá i způsobu myšlení mnoha příslušníků bezpečnostních složek, pro které někdo, kdo byl jednou prohlášen za zločince (třeba nevině), je zločincem navždy. I dr. Husák: byl udělal sebevíc ideologických kotrmelců, devótních úklon správným směrem a perzekučních opatření, aby se zavděčil, nikdy mu nebude zapomenuto, že byl odsouzen tak jako Slánský, Šling a jiní, byl ne k smrti, že s nimi byl vězněn, s nimi (těmi nepopravenými) propuštěn a s nimi rehabilitován.

Tvrdím, že dostalo-li se do oficiálního (a jaký existuje jiný?) čs. tisku a rozhlasu tvrzení, o kterém každý, tím spíše novinář, ví, že dopadne na nynějšího presidenta stejně jako na Šlinga, není to proto, že nějaký *pouhý* redaktor se dopustil "přehnutí" nebo "tiskové chyby", či dokonce, že využil "svobody tisku". Musil je tam dát, mimo vůli, možná i proti vůli, *pouhých* redaktorů někdo jiný, kdo není novinář nebo není *jenom* novinář, a kdo podléhá disciplíně jiné, než je pouhá redakční. Jiné vysvětlení není možné.

A vyplývá z toho jediný závěr: estébácká a Moskvou přímo řízená mafie ovládá nejen nejrůznější jiné úseky státního a veřejného života, ale i tisk, i redakce, má v nich své lidi, kteří si dělají samostatnou politiku, o které je sice *ještě* možné v témž tisku do datečně napsat, s groteskním odvoláním na "svobodu tisku", že je "zcela v rozporu s platnými usneseními", ale které nemůže režim, rukama nohama přivázaný k Moskvě a ke KGB, čelit ani kdyby chtěl.

Jak je to tedy se svobodou tisku v Československu? Existuje skutečně. Existuje pro KGB, pro státní bezpečnost, pro zastánce "tvrdé linie", pro skalní stalinisty. Padesátá léta se *mohou* opakovat po čtvrtstoletém odstupu, a tedy už na vyšší úrovni perzekuční technologie – vždyť pokrok je ve všem... A snad je dobře, že zastánci návratu padesátých let využili svobody tisku, které oni požívají, aby nás, i svět, varovali.

JAN PATOČKA

Jiří Hájek

"Avšak já jsem byl, jak se ukáže, po celý svůj život takový, i na veřejnosti, jestliže jsem byl nějak činný, i na veřejnosti i právě tak i v soukromí, že jsem nikdy nikomu v ničem nepovolil proti právu".

Platon, Obrana Sokratova

Dne 13. března 1977 zemřel Jan Patočka, člověk velký duchem, občan velký svou statečností. Narodil se 1. června 1907 v Turnově. Od roku 1925 do roku 1932 studoval nejprve na filosofické fakultě university Karlovy, potom na pařížské Sorbonně, a nakonec znovu na universitě Karlově. Po obhájení disertační práce "Pojem evidence" je promován na doktora filosofie. Následující dvě léta tráví jako stipendista na německých universitách, kde

byl zvláště ve styku s E. Husserlem, jehož fenomenologické práce určily jednu ze základních konstant Patočkovy filosofické orientace. Od roku 1934 do roku 1944 byl profesorem na pražských gymnásiích. V této době se stává tajemníkem Circle philosophique de Prague (1935), kolem něhož se soustřeďují utečenci z universit z fašistického Německa a tajemníkem Jednoty filosofické (1936). Roku 1937 se habilitoval na filosofické fakultě University Karlovy spisem "Přirozený svět jako filosofický problém". Jeho působnost jako vysokoškolského učitele přerušila okupace. V roce 1939 dokazuje Patočka, (viz "Česká vzdělanost v Evropě"), že náš duchovní život nebyl odnoží německého hnutí, nýbrž kusem vlastního úsilí o proniknutí do Evropy, o vlastní duši. Svěprávnost a světovou orientaci české kultury ukazuje ve své Máchovské studii: "Symbol země u K. H. Máchy". Snaží se též objasnit ("Dvojí rozum v něme-

ckém osvícenství“) filosofické kořeny onoho nepochopitelného výplodu národa z minulosti duchovně renomovaného, totiž kořeny romanticko-mystický a iracionálně laděné nacionálně socialistické ideologie, odhalit, odkud se tu vzala, kde jsou myšlenková rozcestí, která otevřela cesty tak bludné a zruďné. V nejriskantnější době uveřejňuje jako člen redakčního kruhu České Mysli zprávu o úmrtí prof. filosofie J. Tvrdeho, který zemřel dne 13. března 1942 v nacistickém koncentračním táboře. Patočka pomáhá rodinám zatčených a na sklonku války opouští místo středoškolského profesora na Malostranském gymnasiu když byl nasazen jako dělník tunelář. Po skončení okupace opět působí na filosofické fakultě v Praze a v Brně. Od roku 1946 je mimořádným členem Královské České společnosti nauk. Po roce 1948 je ze svého učitelského místa na universitě propuštěn a zaměstnán v knihovně Masarykova ústavu, a od roku 1954 v pedagogickém ústavu. V roce 1958 přechází do Filosofického ústavu ČSAV. Roku 1964 se stal členem *Institute International du Philosophie* v Paříži. V roce 1967 získal titul doktora věd na základě obhajoby disertační práce: „Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové“. V roce 1968 se opět vrací jako profesor filosofie na universitu Karlovu. V roce 1972 mu byl udělen titul doktor honoris causa Vysokou školou technickou v Cáchách (Aachen). Téhož roku je opět, po třetí, nucen odejít z místa vysokoškolského profesora, tentokrát do pense. Ve své obsáhlé publikační činnosti doma i v zahraničí, a to časopisecké i knižní, ústní i rukopisné, v jazyce českém, slovenském, polském, německém a francouzském byl nejen pouhým přednášečem a předkladačem filosofie, ale filosofem. Výrazná byla jeho orientace na historii filosofie a na velké osobnosti duchovních dějin minulosti i přítomnosti. Svým rozsahem i hloubkou jsou v české literatuře jedinečné jeho práce z antické filosofie. Významné jsou jeho studie Hegelovské, Kantovské, Cartesiánské, fenomenologické a další. Nelze se přitom nezmínit o jeho hlubokém zájmu o duchovní dějiny české. Tu je třeba především upozornit na jeho mezinárodně uznávané zásluhy o komeniologická bádání. Patočka podřizoval veškerou částečnost národu celku. Je třeba, připomínal mnohokrát, sledovat nejen své národní cíle, ale své evropské a obecně lidské poslání, třebaže v tomto zápase byli často obětováni naši nejlepší a nejnadanější představitelé. Je třeba měřit své domácí problémy světovými, a nikoliv provinciálními kritérii.

Patočka je jedním z mužů, s nimiž do našeho prostředí vstoupil svět, a to nikoliv ve smyslu světové úrovně odborné, ale ve smyslu světových měřítek. Je vždy pro pokrok pojmáný obecně lidsky. Velké pokrokářství ovšem kritisoval pro jeho intelektualismus, znehodnocující většinu lidské minulosti a mimo-evropské přítomnosti, vysloviv tak porozumění pro

národy třetího světa. V tomto duchu odsuzuje společenské přežitky minulosti a jejich deformace a přijímá socialismus pro jeho konkrétní ekonomickou odpovědnost za všechny členy společnosti, především za ty, kteří stáli či stojí na jejím okraji. Usiluje zároveň o udržení principu kolektivně nenahraditelné právní odpovědnosti, a tedy o respektování individuálních lidských svobod. Patočka byl výtečným interpretem, ale zároveň tazatelem a problematikem. Kolik otázek položil ke všem interpretovaným reprodukováným, kriticky analysovaným a vzájemně konfrontovaným ideám a systémům, zjevům a dílům, filosofickým, historickým, básnickým i hudebním! Často sahal k extrémně vyhoceným formulacím s vědomím, že taková extrémnost má tu dobrou stránku, že dovoluje ostrou formulaci problému a kritiku.

Dnes je jeho životní dílo více méně uzavřeno. Ve světle tohoto posledního historického činu se otvírá nový pohled na všechny jeho složky, jež jsou převážně ryze odborné povahy a samy o sobě dávaly až donedávna nanejvýše tušit svůj praktický morálně politický dosah. I když by bylo smělou konstrukcí tvrdit, že celé předchozí filosofické dílo Patočkovo a celý jeho život programově směřoval k podobnému veřejnému vystoupení, je přece ještě nepodloženější předpokládat, že mezi jeho odborně-filosofickým a kulturně-publicistickým dílem na jedné straně a politickým činem na straně druhé je naprostá diskontinuita, že tu jde pouze o nahodilou situačně motivovanou souvislost. Pozorné přihlednutí k těm Patočkovým projevům, které se zabývají otázkami dějin vůbec a speciálně dějin naší vlasti, jeho pečlivému vyhledávání kulturních a mravních hodnot ukazuje, že každá historicky zjištěná chvíle jeho života, a bylo jich nemálo, ho vedla k pronikavému zamyšlení nad konkrétními ideovými zdroji, k nimž se lze po hlubším porozumění vrátit a z nichž lze čerpat podněty k řešení současných konfliktů a k formulaci nových úkolů. Patočkův filosofický přístup k těmto problémům byl s počátku takřka výhradně filosofický, teprve postupně v něm přibývalo praktických zřetelů. V konkrétních situacích jako člověk, jako příslušník svého národa a občan svého státu dbal však vždy hlasu svědomí a stál za názory, které považoval za mravně správné. Ve všech obdobích tísně podporuje postižené spoluobčany a platí za to ve zlých dobách nejistotou svého postavení, risikem a skutečností sociálního postižení vlastní rodiny a sebe sama. Postih však nebyl pro něj nikdy argumentem. Svému oboru, své „specializaci“ filosofii, zůstal vždy věrný. Po celý svůj život považoval za svou základní určenost nezpro-
nevěřit se svému povolání. Nebyl netečný k věcem lidské pospolitosti, nevztahoval se k ní však jako politik, nýbrž jako ten, kdo ji reflektuje jako jeden z hlavních filosofických problémů. Svou osobní existencí zůstával ovšem od-

povědným příslušníkem dané obce ve všech jeho částech i celku. Tak i jeho významný podíl na nejpoličtěji orientované události jeho života "Chartě 77" byl a je charakterisován touto jeho obecnou a konkrétní filosofickou i občanskou angažovaností. Nedbaje útrap vzal na sebe úkol mluvčího "Charty 77", v němž obstál nepochybným způsobem. Pro krátké občanské veřejné vystoupení neváhal dát v sázku celé duševní bohatství své osobnosti a všechny myšlenkové vývoje, jejímž hodnocením se budou zabývat další generace. Udržel onu nepartikulární odpovědnost občana za věci obce, nikoliv jen této určité obce, ale též a především za onu všeobecnost, která – a jediná ta – zakládá lidskou morálku. Proto mohla "Charta 77" vzbudit tak všeobecný zájem, neboť, v neposlední řadě díky Patočkově postoji

i formulacím, stavěla a staví do popředí i protikladu jakékoliv partikularitě právě tuto obecnou orientaci, povinnost občana bránit to, co lidskou obec ustavuje a udržuje. Pro Jana Patočku slovo pravdivost neznamenal okamžitě rozhodnutí, nýbrž trvalou odpovědnost ke všem věcem lidského života, pilnou, nikdy neutuchající věcnost. Také tento nekrolog se držel této zásady. Jeho záměrem nebylo vyzdvížení zásluh a jejich vtěsání v paměť dějin, ani vyznání osobní nesmírné úcty k člověku nejen obdivovnému, ale mnohým srdcím blízkému. Nýbrž jen a pouze věčně odpovědný pohled na příliš brzo ukončený běh života člověka, jehož jméno se výrazně zapsalo do dějin našeho národa.

Prof. Dr. Jiří Hájek DrSc
mluvčí Charty 77

Co můžeme očekávat od Charty 77?

Jan Patočka *

Mezi početnými otázkami, které nám kladou domácí i cizí (a jež si musíme ovšem klást i sami) je otázka tohoto titulu jedna z nejpálčivějších. Vždyť každý konflikt směřuje k vyřešení a je to výsledek, který nakonec rozhoduje, ať jinak máme sympatie pro tu či onu stranu na základě způsobu, jak si počíná. A sympatií vzbudila Charta dost, nepotřebuje si více přát; čím větší sympatie, tím však bývá větší i starost. A tak se musí vyjadřovat často také způsobem, který na první pohled nemusí být příjemný: vždyť není právě slast být upomenut na iluze, kterým se člověk rád oddává a zejména tehdy, když zřetelně visí na tenkém provázku nad velikou hloubkou, když na opačné straně je veškerá moc a její takřka nespočetné prostředky, kdežto na vlastní straně jsou téměř veskrze jen "ideální" položky. Co může pak Charta očekávat? Jaká je její budoucnost? Mnozí tazatelé jdou až tak daleko, že se ptají: nezhorší Charta situaci naší společnosti? Nezavdá podnět k další represí, k potlačení těch, o kterých se dosud nevědělo, že patří ke kritikům – a k "zvýšené bdělosti" vůbec, která postihne všechny bez rozdílu, pokud měli ještě nějakou volnost pro ruce a lokty? Vždyť tak tomu přece bylo po r. 1968-69: napřed pohovory a všelijaké očištné komise, pak vylučování ze strany a ze zaměstnání, systematický sběr kádrového materiálu, nemožnost pro určité lidi uchytit se kdekoli, pronásledování i rodinných příslušníků atd atd. až po stále opakované "komplexní hodnocení", u kterých si mnozí slibují, že jednou přestanou a která přestat nemusí.

Odpovězme si však otevřeně: žádná poddajnost zatím nevedla k zlepšení, nýbrž jen k zhoršení situace. Čím větší strach a servilnost, tím více si mocní troufali, troufají a budou troufat. Není žádný prostředek, jak zmenšit jejich tlak, než jsou-li znejistění, vidí-li, že nespravedlnost a diskriminace nejsou zapomínány, že se nad tím vším voda nezavírá. To neznamená vyzývání k bezmocnému vyhrožování, nýbrž chování za všech okolností důstojnému, neustrašenému, pravdivému, které imponuje prostě tím, jak se odráží od oficiálního.

Kvalitativně a v jednotlivých případech se tedy represe může zvětšit. Lidé mohou ztrácet i taková zaměstnání, která dodnes byla útočištěm: noční hlídačství, mytí oken, topičství, pomocná místa v nemocnicích. Ale ne nadlouho, někdo to nakonec udělat musí. A kvalitativně to všechno není nic nového. Nevýváží to než zdaleka ono znejistění, kterému je sebevědomí mocipánů vystaveno. Nikdy si již nemohou být jisti, koho mají před sebou, nikdy již nebudou vědět, zda ti, kdo je poslouchají dnes, budou k tomu ochotni ještě zítra, až se ukáže vhodná příležitost být zas opravdu sami sebou.

Ať mi je dobře rozuměno: neradíme k neupřímnosti, nýbrž naopak k tomu neříkat a nekonat nikdy nic nevhodného, pokud to není vynuceno; nedělat to ze závisti a pro svůj větší vlastní prospěch. Takové jednání vynutí i uznání protivníka a solidaritu stejně postižených. Bylo základem dosavadního úspěchu Charty 77 – spolu s opačným jednáním těch, kdo proti ní bojovali.

Fakt, že protivníci Charty v oně divoké kampani rozpoutali vášnivou polemiku bez ohledu na fakta, ve skutečnosti, že operovali neprokázanými tvrzeními, že nás kacérovali

* Tento text napsal prof. Jan Patočka již v nemocnici, 5 dní před svou tragickou smrtí.